

РОЗДІЛ V. ПЕДАГОГІЧНІ Й МЕТОДИЧНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

УДК 37.091.3:811.161.1'373

Т. В. Барिश

Запорізький національний університет

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК У КОНТЕКСТІ МЕТАПРЕДМЕТНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ

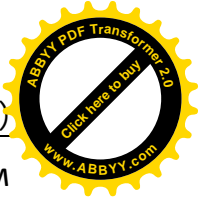
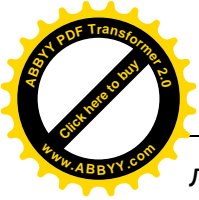
У статті розглянуто деякі засоби використання концепту у процесі формування лексичних умінь і навичок старшокласників у контексті метапредметного підходу до навчання.

***Ключові слова:** метапредметний підхід, метапредметні вміння і навички, соціокультурна змістовна лінія, концепт.*

Постановка проблеми. Формування лексичних умінь і навичок є невід'ємною частиною мовної освіти. У старшій школі курс вивчення російської мови передбачає вдосконалення основних мовних і мовленнєвих умінь і навичок з позиції їх практичної реалізації для успішної індивідуальної і соціальної діяльності [2]. Для вирішення цього завдання необхідна реалізація в повному обсязі соціокультурної змістової лінії навчання. Виділення соціокультурного змістового компонента в мовній освіті пов'язано із загальною тенденцією у філософії другої половини ХХ століття – зміною позитивізму теорією постпозитивізму (Т. Кун, І. Лакатос, К. Попер). У концепції постпозитивізму на передній план виходило «исследование исторической динамики науки во взаимосвязи с социокультурными факторами» [9, 24].

Діючі програми з російської мови визначають соціокультурну змістову лінію як органічну складову навчання, яка направлена на «...передачу с помощью языка знаний о жизни человека (семья, школа, работа и её результаты, увлечения, мировосприятие, общечеловеческие и национальные ценности, этические нормы, мораль, лучшие представители народа, отношения с другими людьми, культура поведения, традиции и т. п.), общества (история; особенности материальной и духовной культуры; национальная, расовая, социальная и территориальная дифференциация; экономические проблемы, средства коммуникации и т. п.), природы (проблемы среды, животного и растительного мира, борьба за выживание и т. п.)» [5].

Охопити, цікаво висвітлити та використати в системі практичних вправ матеріал такого обсягу – досить складне завдання. Соціокультурна змістова

лінія на практиці мовного навчання виявляється у насиченні дидактичним матеріалом (текстами) соціокультурної спрямованості, але самою своєю суттю на реалізацію основного принципу (закону) виховання – спрямованість навчальної діяльності на опанування культурних цінностей суспільства, норм поведінки, результатом якої є формування такої якості особистості, як любов до батьківщини [7]. Саме достатнє знання про культуру російської (недержавної) мови допомагає учневі відчутти національну специфіку культури української мови.

Ураховуючи виділену кількість годин на курс російської мови у старших класах, обсяг соціокультурної змістової лінії, з одного боку, й очікувані результати, наявність методичних розробок, з другого боку, можна сказати, що актуальною є проблема якісної переробки й осмислення традиційних методів і прийомів роботи з формування лексичних умінь і навичок у старшій ланці. І з цієї точки зору зміщення акцентів у традиційних методах та прийомах у бік метапредметного підходу є перспективним.

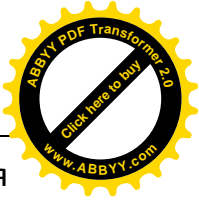
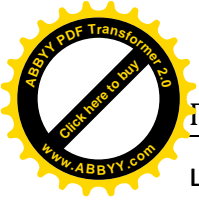
Однією з можливостей реалізації метапредметного підходу в мовній освіті, на думку автора, є використання поняття концепту у шкільній практиці. Методичні розробки з використання концепту у практиці мовної освіти є перспективними і у співвідношенні з основними завданнями навчання російської мови – опанувати системні знання про одиниці російської мови, сформувані навички доречного використання знань соціокультурного вмісту в мовленні [8], що передбачає подальше вдосконалення лексичних умінь і навичок.

Мета статті – розглянути можливі засоби використання концепту у процесі формування лексичних умінь і навичок старшокласників у контексті метапредметного підходу до навчання.

Аналіз актуальних досліджень. Поняття метапредметності в кінці ХХ століття дістало новий поштовх до розвитку у системі шкільного навчання у працях Ю. Громико [1], А. Хуторського і закріпилося як один з орієнтирів нових освітніх стандартів Російської Федерації.

В Україні у практиці шкільного навчання метапредметний підхід ще не став широко поширеним. У загальноосвітніх українських школах метапредметні технології впроваджуються на рівні експерименту і ініціативи керівництва школи або вчителя, практика введення метапредметів у програму навчання авторів статті невідома.

Проблемою сучасних українських учнів є проблема двомовності, пов'язана з проблемою існування в контексті двох культур. Крім того,

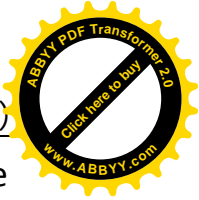
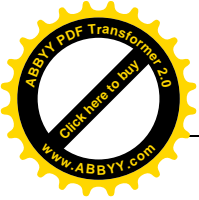
цивілізація слов'янських народів традиційна, тому спостерігається звернення швидше до традицій у культурі і навчанні. Цінності культури ми шукаємо в минулому, а сьогодення вважаємо тимчасовим, неперевіреном, а тому нецінним [9, 33]. Проте соціальні умови нашого суспільства такі, що багато людей, особливо підлітки, прагнуть (територіально і морально) до цивілізацій техногенних (поїхати на навчання, знайти роботу, вийти заміж), переступаючи, таким чином, кілька рівнів розвитку і втрачаючи на цій дорозі національну ідентичність і самосвідомість.

Метапредметний підхід, згідно з визначенням Т. Фісенко, «...обеспечивает целостность общекультурного личностного и познавательного развития и саморазвития ребенка» [10], у зв'язку з чим становить інтерес для розв'язання позначених проблем (двомовність, національна самосвідомість). У практиці шкільного навчання це передбачає вивчення таких аспектів мови, як концепт, тобто таких, що виходять за межі вузького розуміння предмету.

Теоретично концепт вивчається в багатьох прикладних галузях лінгвістики: когнітивній лінгвістиці (М. Вашуленко, А. Залєвська, Е. Кубрякова, Ю. Степанов, І. Стернін, З. Попова), лінгвокультурології (С. Воркачов, В. Карасик, В. Маслова), когнітивній методиці (М. Кочерган, Л. Паламар, О. Селіванова), соціолінгвістиці (Л. Крисін, А. Соколов). Неодноразово розглядалося питання щодо вивчення концепту і у процесі підготовки студентів-філологів (О. Архіпова, О. Кучерява, О. Мазєпова, В. Маслова та ін.). Прийоми дослідження концептів російської культури у шкільній практиці (від початкової до старшої школи) подано у працях О. Кузьміної, Н. Мішатіної, Т. Яковлевої.

Виклад основного матеріалу. Традиційний урок російської мови вже не може зацікавити сучасного старшокласника. Формування лексичних умінь і навичок на основі вивчення лише лексичного, лексикографічного значень слова приводить до синхронного бачення мовної картини світу, а отримані знання характеризуються академічністю і статичністю.

Інтерпретація концептів у процесі мовного навчання створює якісно нову сферу обговорення, вивчення, осмислення, яка здатна зацікавити сучасного школяра, оскільки концепту властивий динамічний характер, на відміну від значення. Необхідність і перспективність звернення на уроках російської мови до поняття концепту, концептуального аналізу відзначено у працях В. Маслової (теоретичний аспект) [4, 155] і провідного вченого-практика в українській лінгводидактиці, автора підручників з російської мови Г. Михайловської [6, 68].

Інтеграція поняття концепту у шкільний курс російської мови не повинна мати характер перенасичення недоступними для розуміння учнів науковими поняттями та видами наукової діяльності. Йдеться про інтеграції способу осмислення простих мовних явищ – не пояснення учням старших класів, що таке концепт, яке значення має його розуміння в освоєнні культури мови, що вивчається, а спільний, керований учителем процес рефлексії, осмислення і проникнення в суть близьких для кожного понять «мама», «любов», «щастя», «дитинство» та ін.

Органічним результатом процесу такого осмислення за умови переконливої мотивації діяльності учнів може стати формування так званих метаумінь (теоретичне мислення, навички переробки інформації, критичне мислення, творче мислення [10]).

Як ілюстрацію можливого введення і використання концептів у практиці мовного навчання наведемо приклад фрагмента уроку з теми «Офіційно-діловий стиль» (10 клас). Фрагмент створено в межах програми з російської мови для шкіл з українською мовою навчання (рівень стандарту) [8].

Фрагмент урока «Из истории официально-делового стиля»

Слово учителя

Официально-деловой стиль относится к книжно-письменным стилям литературного языка. Он реализуется в текстах законов, приказов, указов, распоряжений, договоров, актов, справок, удостоверений, доверенностей, в деловой переписке учреждений. Устная форма официально-деловой речи представлена выступлением и докладом на собраниях и конференциях, судебной речью, служебным телефонным разговором, устным распоряжением.

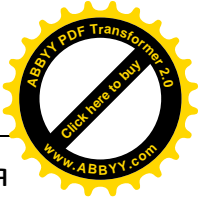
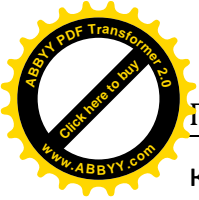
Следует обратить внимание, что *закон* – это не только предел, правило, постановление высшей власти (Словарь Даля), жанр официально-делового стиля, но и *явление, понятие культуры*.

Задание 1

1. Прочтите тексты, выпишите к слову «закон» однокоренные слова, синонимы, антонимы. Дополните данные группы слов.

2. Выберите из ряда слов те, с которыми возможно сочетание слова «закон»: чтить, создавать, исключать, соблюдать, выдумывать, приказывать, исследовать, доказывать, аннулировать, учесть, добавить, разработать. Составьте предложения с возможными, на Ваш взгляд, сочетаниями.

«Есть народы, которые чтят закон, например, евреи, американцы, китайцы. В России к закону всегда относились без уважения... Российская

культура не включає в себе законопочитання, як культура протестантська або конфуціанська. Для російського чоловіка важливіше справедливість, ніж закон (вопит з російської казки, звернений до народу, – *як судити будемо: по закону або справедливості?* – в перекладі на європейські мови буде нелепим)» [4, 156].

«Для російського чоловіка закон не норма, а зразок. Зразок існує в традиції як рекомендація до дій.» [3, 130].

Росіяни схильні розглядати закон як засіб захисту держави, його структури, а не окремого індивіда.

Існує тільки один істинний закон – той, який дозволяє стати вільним (Річард Бах)

Крайня строгість закону – крайня несправедливість (Цицерон).

Окрім законів державними є ще закони совісті, виконуючі упущення законодавства (Г. Філдинг).

Немає людини, що стоїть вище або нижче закону; і ми не повинні запитувати у людини дозволу на те, щоб вимагати від неї підкоритися закону. Підкорення закону вимагається по праву, а не просять, як милість (Т. Рузвельт).

Деякі неписані закони твердіше всіх писаних (Сенека).

Закони потрібні, щоб страхом перед ними людська дерзкість обуздана і щоб спокійно існувала між негідними невинність (Ф. Карпов).

Що означають закони без моралі, що означають мораль без віри? (Гораций).

Мораль – це люди, закони – розум країни. Мораль нерідко більш жорстка, ніж закони. Мораль, часто незрозуміла, бере верх над законами (О. Бальзак).

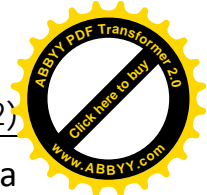
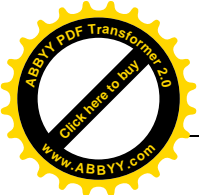
Закон є вище проявлення людської мудрості, використовуюче досвід людей на благо суспільства (С. Джонсон).

Задання 2

1. Прочитайте текст, проаналізуйте, яке відношення до закону у різних національностей (американці, італійці, англичани і т. д.)? Аргументуйте свою відповідь.

2. Найчастіше зустрічаються синоніми слова «закон» – *правило, розпорядження, норма, логіка, встановлення, указ, канон*. Підберіть підходящі синоніми до понять: закон для американців; закон для росіян; закон для білоросів; закон для німців.

Складіть пропозиції з цими словами в межах раніше вивченого розмовного стилю.

Американцы верят в то, что закон создан обществом, а поэтому на него может влиять отдельный индивид через институты государства.

Итальянская правовая система имеет богатые традиции и располагает огромным количеством законов, предусматривающих практически все случаи несправедливости, неравенства и правонарушений. На бумаге итальянский уголовный и гражданский кодексы выглядят почти что безупречно.

Проблемы начинаются с введения закона в действие. Законы были бы совершенны, не будь итальянцев, которым глубоко на них наплевать.

Поскольку итальянское правительство испытывает серьезные трудности с налогообложением, есть целый ряд законов, призванных пресекать злоупотребления в этой области. Так, до недавних пор посетители ресторанов и баров были обязаны в доказательство уплаты сохранять счета как минимум на расстоянии 50 метров от означенного заведения и лишь потом выбрасывать.

В *Белоруссии* у государства отсутствует желание широко трактовать действующее законодательство. Это привело к тому, что у граждан выработалось нигилистическое отношение к законам. Так было и в советские времена, и сейчас. Ни сама власть не соблюдает действующее законодательство, ни граждане не считают, что законопослушное поведение и есть правильная форма отношений между гражданами и государством.

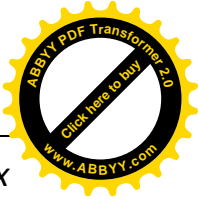
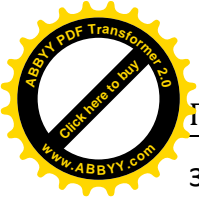
И немцы, и англичане, и бельгийцы, и шведы прекрасно знают механизмы, которыми они смогут наказать каждого чиновника, которого бы ранга он ни был, если он покусится на их права и свободы. Там существует абсолютно независимая от государства и чиновничества судебная система. Она в том числе и решает эту проблему.

Американцы затаскали бы каждого чиновника по судам, если он, не дай Бог, нарушил закон. Американец еще и копеечку в карман себе положит, потому что справедливый суд может наказать чиновника и рублем.

Задание 3

Прочтите два законодательных документа разных эпох. Проанализируйте лексику этих документов. Обратите внимание на выделенные слова. Какие из них можно назвать устаревшими, а какие употребляются в современной речи? Сформулируйте значение выделенных слов (лексическое, культурное, этимологическое – на выбор).

1. А буде кто дочь, или сестру, или какую свойственницу, или *девица*, или сам *вдова* сговорит замуж за кого, и прежде *венчания обручению* быть

за шесть недель, и буде обручатся, а после *сговору* и обрученья *жених невесты* взять не похочет или невеста за жениха замуж идти не похочет же, и в том быть *свободе*. А которая невеста выйдет замуж и умрёт бездетна: и после смерти её, *приданого* её, кроме *вотчин и поместий* без дворов, назад не возвращать (указ Петра 1, апрель 1702 года).

2. Для заключения *брака* необходимы взаимное добровольное согласие мужчины и женщины, вступающих в брак, и достижение ими брачного возраста. Брак не может быть заключён при наличии обстоятельств, указанных в статье 11 настоящего Закона (Закон Республики Казахстан от 17.12.1998 № 321-І «О браке и семье»).

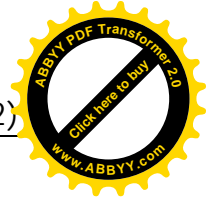
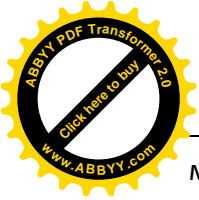
Переделайте письменно первый текст в законодательный документ XXI века, а второй – в документ XVIII века.

Фрагмент уроку заснований на методиці роботи над новим мовним явищем [5] і передбачає, крім формування наочних лексичних умінь і навичок (уміння пояснювати лексичне значення загальноживаного слова, підбирати до нього синоніми, навички використання лексичної одиниці згідно з комунікативними і стилістичними завданнями спілкування), формування таких метапредметних умінь як визначення понять, доказ, інтерпретація, аргументація, уміння відрізнити факти від думок [10].

Висновки. Спроба використання складного лінгвістичного поняття «концепт» у шкільному курсі навчання російської мови спрямована на вдосконалення лексичних і формування метапредметних умінь і навичок, оскільки сам концепт виходить за межі предметного змісту курсу російської мови у старших класах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Громыко Ю. В. Мыследеятельностная педагогика (теоретико-практическое руководство по освоению высших образцов педагогического искусства) / Ю. В. Громыко. – Минск : Технопринт, 2000. – С. 164.
2. Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://doc.osvita.ua/doc/files/news/179/17911/Dod_2.doc
3. Колесов В. В. Русская ментальность в языке и тексте / В. В. Колесов. – СПб. : Петербургское Востоковедение, 2006. – 624 с.
4. Маслова В. А. Лингвокультурология в процессе обучения русскому языку / В. А. Маслова // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 9: Сучасні тенденції розвитку мов. – К., 2011. – Вип. 6. – С. 155–158.
5. Методика преподавания русского языка в школе : [учеб. для студ. высш. пед. учеб. завед.] / М. Т. Баранов, Н. А. Ипполитова, Т. А. Ладыженская, М. Р. Львов ; под ред. М. Т. Баранова. – М. : Академия, 2001. – 368 с.
6. Михайловская Г. А. О путях формирования культуроведческой компетенции учащихся / Г. А. Михайловская // Педагогічний альманах. – 2007. – Вип. 2. – С. 67–71.
7. Практична педагогіка. 99 схем і таблиць / [автори-уклад. Н. П. Наволокова, В. М. Андреева]. – Х. : Основа, 2008. – 117 с.
8. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською

мовою [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://mon.gov.ua/index.php/ua>.

9. Философия науки : учеб. пособие для вузов / под ред. А. Г. Троегубова. – Тула : ТулГУ, 2006. – 136 с.

10. Фисенко Т. И. Как реализовать принцип метапредметности в процессе обучения [Електронний ресурс] / Т. И. Фисенко. – Режим доступа :

<http://knowledge.allbest.ru/pedagogics>.

РЕЗЮМЕ

Т. В. Барыш. Формирование лексических умений и навыков в контексте метапредметного подхода к обучению.

В статье рассмотрены некоторые способы использования концепта в процессе формирования лексических умений и навыков старшеклассников в контексте метапредметного подхода к обучению.

Ключевые слова: метапредметный подход, метапредметные умения и навыки, социокультурная содержательная линия, концепт.

SUMMARY

T. Barysh. The formation of lexical abilities and skills in the meta-context approach to learning.

In the article is examined some methods of the use of concept in the process of forming of lexical abilities and skills of senior pupils in the context of the supersubject going near teaching.

Key words: supersubject approach, supersubject abilities and skills, socioculture rich in content line, concept,

УДК 37. 013. 74

М. О. Гупал

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

РОЛЬ МОТИВАЦІЇ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглянуто поняття «мотивація» та її різновидності (перспективна, процесуальна, позитивна, негативна), зроблена спроба аналізу особливостей мотивів, визначено роль мотивації в оптимізації навчального процесу та створенні ефективної методики формування комунікативної компетенції у студентів немовних спеціальностей вищих навчальних закладів.

Ключові слова: мотивація, професійна спрямованість, іншомовна комунікація, перспективна мотивація, процесуальна мотивація, афіліація, позитивна мотивація, негативна мотивація.

Постановка проблеми. Інтеграція України до світової спільноти та реформування системи вищої освіти зумовлюють посилення уваги суспільства до підвищення загальноосвітньої фахової, комунікативної компетенції майбутніх спеціалістів. Розбудова економіки України, її входження до європейських суспільно-культурних інститутів вимагають, щоб учасники цих процесів були активними, конкурентноспроможними